

המחמיה הוה העמירו בעלי החוס' רק לקיים דברי פלימו שם והוהו גברא דשאל איחיליר לי ינוקא בתרין ראשון, ואין אנו צריכין אליו, שכבר הראתי שנמצאים בריות כאלה בזמן קדום ובימינו, לא כמ"ש החוס' שם כעיריהו ליכא. (ע' כרם חמד ו' צד קליג) — אכן כערוד (ערך שד) מצאתי שמרשים ב"ר פל"ו (לפנינו פל"ו) ובריש ויקרא רבה (פ"ה) פגע ביה שידא אשמדון רבהון דרוחא. ע"כ. ולפנינו בכ"ר שם פגע ביה שידא שמרון, ובילקוט (איוב כ"א) שומרון. וכי"ר שם פגע ביה שידא שריהון דרוחא. ההבדל איפא בין נוסחת הערוך וזו שלנו רק בשם אשמרון, אך שתיהן שוות שיש שד מושל על שאר הרוחות, כמו אשמדאי של הבבליים ואצלם נקרא מלכא דשידי (ע"ש רפ"ז דגישין). ויותר עוד שכבדוהו קצת כאשר לא חשבוהו כלל למזיק בעצמו רק למלך על המזיקים (פסהים ק"י א'). — וכל הסיפור שם בגיטין מורה על עירבוב מה שחשבו לנעשה באמת עם מה שחשבו רק למשל ומליצה. וממין האחרון מה שנתנו בפי אשמדאי בימי שלמה המלך פסוקים מספר משלי וגם מהושע (ד') יעיש המקרא ונות ויין וחירוש יקח לב, אעפ"י שהושע הנביא היה חי זמן רב אחר שלמה. ובחוס' שם אעפ"י שוה הפסוק לא נכתב עדיין, היו יודעין, כמו ארור עושה מלאכת ה' רמיה נבי יואב (כ"ב כ"א) ע"כ. ובמחילה מכבודם שחשבו דבר כזה לפשוט מה שהוא בהכרח רק דרך מליצה, דאף החס גבי יואב צ"ל כן שאיך נדמה לאמר על יואב שר הצבא שהיה יודע מראש את אשר יאמר ירמיה באחרית הימים ובלשונו, אעפ"י שאמרו שם שהוא בעצמו נשחבש ממלמדו כאשר כחוב ונאמר מראש בחזרה, לקראו ?? במקום ?? ופה גבי אשמדאי קשה עוד יותר כי הוא שר, וד"ל בעצמם חמהו על מה שנאמר (הגיגה ט"ז א') אצל ו' דברים נאמרו בשרים, יודעים מה שעתידי להיות כמלאכי השרת ומקשו סלקא דעתך? ומשני אלא שומעים מאחורי הפרגוד כמלאכי השרת, ור"ל מה שנגזר על אדם והוכרו עליו ברקיע, מה שיצ"ע בזה בזמן קרוב ולא בזמן רחוק, מתי ימות וכדומה, ועד"ז פירש הרמב"ם ד"ל דבריהם שם, כביאורו

והעיר עצמה אשר בה היכל המלך היתה נקראה רבחא. וכבר שמענו שהאשל ההוא הוא מזור שם והיה נלקח מארץ אחרת ובעבור כן היה מפורסם, ונוטע שמה על מקום גבוה והלול אשר סביב העיר הגדולה. והמקום הנכונה ההוא אשר עליו האשל היה מפורסם ג"כ בשם הר אשל. ובין זה המקום והעיר עם ההיכל, היתה בקעה והיא היתה נקראת חרא. והוא מהר אשל עד רבחא בקעת דורא, ושם העמיד נבוכדנצר את הצלם, ושם ג"כ קבורה מחים שהחיה יחזקאל כפי דברי ר"ל. וזה יהיה קצת נגד השערה קערפארטער שם שהאשל ההוא היה כהננים המעופפים (האנגענדע גארטען) אשר היו בחור העיר כפי דבריו שם. ודבר זה האחרון צריך חיפוש עוד.

א) אשמדאי (Asmodai, König der Dämonen). — נודע הסיפור הנפלא ומחמיה על זה המושל על השרים, כאגדה [רפ"ז דגישין], איך נשבה בידי המלך שלמה ע"י תחבולות חכמה, ואיך ע"י תחבולה אחרת מן אשמדאי יצא ממנו לחפשי, והיה מההל אח"כ בשלמה עד כי השליכוהו מכסא המלוכה ומלך במקומו איזה זמן בדמות המלך שלמה, רק באחרית הכירו יועצי המלך את אשמדאי ונדחה מהמלוכה. ואם שלמה שב למלכותו, פליגי ביה רב ושמואל שם. והנה זו היא מאגרות הבבליים, ולא נמצא שם זה של אשמדאי לפני כאיזה אגדה של אי, היינו כירושלמי ומדרשים קדמונים. ומה שנמצא בהגנוס ארמי של קהלת (א' י"ג) ושדר לוחיה אשמדאי מלכא דשידי כו' אחרוב לברור, כי הוא לקוח כאגדה זו הבבליה, יעיש ושם. וכן מה שנמצא ממנו במדרש במדבר (פ"א) (ע' לקמן אות ה'). וככה המדרש המובא בחוס' (מנחות ל"ז א' ד"ה או) אשמדאי הוציא סחחת קרקע אדם אחר שהיה לו שני ראשים לפני שלמה המלך ונשא אשה והוליד בנים, כיצא בו כ"י ראשים וכיוצא באשתו כראש אחר, וכשכאו לחלוק בנכסי אביהן, מי שהיו לו כ"י ראשים שאל כ"י חלקים ובאו לדון לפני שלמה ע"כ, כלי ספק ג"כ איזה מדרש בזמן מאוחר מאד. וכל הסיפור

טבעי הנכראים, רק לשעתם נבראו מינים בפני עצמם. ועל השדים פירשו יוחר בב"ר (ספ"ז) בנפשות אומר ד' [ר"ל במאמר של הבריאה נחשבו ד' דברים, נפש חיה בהמה ורמש וחיחו ארץ] וכשנבראו הוא אומר חית הארץ ואת הבהמה ואת כל רמש האדמה [ר"ל שחמר נפש חיה] אחמהא? רבי אומר אלו השדים שברא הקב"ה את נשמתן וברא לבראת את גופן וקדש השבת ולא בראן ע"כ. וזה ממש בהפך מן הבריתא הבבליה, כי בה מכואר גוף לשדים, כי אכילה ושתייה אי"א בלתי כלי גוף, וכן שאר הדברים המיוחדים להם שם כמו לב"א. — ונראה עוד הפרש בין בעלי אי"א לבעלי בבל (ע' רפ"ז דגיטין) שדה ושדות (קהלת כ' ח') הכא חרגימו שידה ושדותין במערבא אמרו שידהא, פירשי שידתא, עגלה למרכבת נשים ושרים ע"כ. וכעין זה בערוך (ערך שדה), וז"ל: בשבת (דף ק"ב) על גבי שידה חיבה ומגדל פי' דומה לחיבה כדכתיב שדה ושדות, ואע"ג דבגיטין לאו כה"ג, דגרסינן בריש גמרא דמי שאהוז בגיטין, שדה ושדות הכא חרגימו שידא ושדותין, קי"ל אין מקרא יוצא מירי פשוטו. ע"כ. וכל זה מלשון רב האי גאון בפירושו לסדר טהרות (כלים פכ"ב מ"ח) הנדפס מהדש בברלין. ע"ש בהקדמתי. הנה לא רצו במערבא לפרש שהיה שלמה לוקח לו שדים לחענונות, ופשוטו של מקרא היה לבני אי"א מלשון חיבה או עגלה, וכן בומן מאוחר פירשו כן רב האי, ערוך ורשי' (קהלת שם). וכן בתרגום ארמי, ודמסיא וכי בניין (מרחצאות) מרזבן דשריין מיא פשוטי כו'. ע"כ. ולא הוסיף פה המתרגם ממה שנמצא בכבלי כפי דעת בני בכל וחרגומם פה, אעפ"י ששם בקהלת (א' י"ג) העמיד המעשה של אשמואי עפ"י גמרא זו (ע' למעלה אות א'), כ זה המתרגם היה מציב לו ליסוד החרגום הראשון של אי" כי משם היה, אך הוא מהמאספים המאוחרים אשר הוסיפו להם פעמים דברים גם מאגדות של בני בבל, אכן מגוף החרגום של אי" על המלה בעצמה לא היה מרשה לו לשנות. — אולם ע' לקמן (אות ז') כי לפי דעתנו פשוטו של מקרא זה יוחר קרוב כפי דעת חכמי בבל. — ובאיוה מקומות בכבלי

על התורה (פ' אחרי) וכמו שנראה במשך סיפור זה של אשמואי ששמע כרוזים כאלה. אך לא מה שיאמר נביא אשר יולד כמה מאות שנים אח"כ. בלי ספק אי"כ שהמקראות מובאים רק לחיזוק גוף הדבר היינו שאשמואי ידע היטב כי היין לוקח לב ופחד פן חאבד חכמה ממנו. וכן אצל יואב, ידע היטב גודל הפשע של עושה מלאכת ה' רמיה, והמקרא מביאים לחיזוק. — וכן עוד כמה דברים בסיפור זה של אשמואי, מעורבבים בהם רעיונות מושכלים ומסופרים ע"ד ההוה, וגם סיפורים ממש מה שנעשה כפי שמועמם. וכל זה כדרך הרבה מסיפורי חכמי קדם.

ב) ועכ"פ כל מהלך הסיפור שלפנינו מורה על מה שחשבו מחכונת אשמואי, כי בכחו לעשות ולדעת כמה דברים, מה שהוא למעלה מכח בן אדם לעשות ולדעת, כמו שעקר אילן והפיל בית רק בעברו אצלם, ושמע כרוזים בשמים על בני אדם שימותו בזמן קצר והדומה לזה. ובכל זה יש לו כמה דברים גופניים ממש וגם מגונים, כמו לבני אדם, היינו שותה לצמאו מים הרבה וכשהוכרח לשחות יין נפל בשינה, ובעל חאווה גדולה לנשים בנות אדם, ומשמש עמהן גם בנידותן. ע"ש. והנה כל זה מיוסד על ברייתא דחגיגה הנזכרת (אות א') ח"ר ששה דברים נאמרו בשדים ג' כמלאכי השרת וג' כבני אדם. ג' כמ"הש, יש להם כנפים, וטסים מסוף העולם ועד סופו, ושומעים מאחורי הפרגוד כמ"הש. וג' כבנ"א, אוכלין ושותין, פרים ורבים, ומתים כבנ"א. ע"כ. ויפה כתבו החוס' שם הוי מצי למחשב ישנים כבני אדם, ואיכא למימר דהוי בכלל הני. ע"כ. וקושיהם מבוררת מסיפור שלנו דאשמואי אושתי חמרא רוח וגני — ונלענ"ד כי זו ברייתא בבליה [האמנם נמצאה ג"כ באדר"ג (פל"ז) ואם איננה נוספת שם ונלקחת מתלמוד בבלי, נאמר שגם ר' נתן כעצמו היה בבלי], ולא כן חשבו על השדים בא"י. והנה אמרו באבות (פ"ה מ"ה) י' דברים נבראו בין השמשות כו' וי"א אף המזויקים ע"כ. ובקצת נוסחאות, אף השדים. ומבורר כוונתם שאילו הדברים הנבראים ביה"ש אינם בכלל שאר

נראה עוד כי שדים ורוחות רעות נעשו ג'כ מכני אדם שמתו או שנהרגו (ע' לקמן אות ח'). אמנם עיקר הברייתא דהגיגה התחלחה היחה לעניד ג'כ רק דרך מליצה ונלקחה אח'כ על פשוטה, אעפ"י שהרמב"ן (פ' אחרי פסוק ולא יזכרו עוד לשעירים) רוצה לפרשה עפ"י פשוטה ממש, וכפי דרכו באמונת סתרי הבריאה, היינו שלפי דעתו יש גופים אשר אינם מורכבים מארבעה יסודות כבני אדם, רק מאש ורוח לבד, ופירוד חיבור זה הוא מיחתם, וטסים באויר בעבור קלותם כמו העוף שיגברו בו יסודי האש והאויר, ובעבור שהם חמיד באויר שומעים משרי המולות מה שעחיד להיות רק בקרוב ולא בזמן רחוק יעו"ש עוד. וכפי דרכנו אחרי הקבץ מה שנמצא בכמה מקומות לר"ל על שדים ורוחות, נראה שחשבו התאוות הגדולות לאדם כאילו הן רוחות רעות נכדלות בפני עצמן, והן המניעות לאדם לעשות כמה דברים שהם למעלה מכח אדם פשוט. ונודע מה שיערב ויהין אדם לעשות עת תמשול עליו תאוה עזה, כמו נקמה וכעס, קנאה וחמדת נשים, ובכלל כל תאוה גדולה אשר תוכל להיות לטוב ג'כ, כי בעת ההיא יצא האדם ממנהגו ויעשה דברים אשר לא היה עושה אותם ולא היה הושב כי יוכל לעשותם כפי הרגלו, ואז נראה ממנו כח נפלא, כי ינשא עצמו ברוחו למעלה על כחות בני אדם, ויש בו אז מרוחניות של מלאכים, אך בכל זה חומר הגופני אשר לו יורידהו מטה עד מהרה. ושב והיה כאחר האדם ועוד למטה ממנו במדרגה. והנה היו אצל חכמי ככל בני אדם ממש אשר נחשבו אצלם לשדים ונקראו ג'כ בשמות עבריים של בנאי, כמו יונתן שירא (יבמות קכ"ב א') וגיטין ס' א' ע"ש) ויוסף שירא שדבר עם רב יוסף ורב פפא (פסחים ק"א א'). ויש ג'כ אצלם בנאי שנקראים בשמות הראוים לשדים (ע' לקמן אות ואו), ועל בני אדם כאלה אשר גבהו ברוחם ע"י תאוותם העזה, או על רוחות רעות כאלה אשר הן סבות או מסוככות מתאוות חזקות, אמרו בזמן קדום, שלשה דברים יש בהם כמלאכי השרת, יש להם כנפים כמוהם ר"ל שיוכלו להתרום ולעוף מעלה ברוחם

העז כמו מלאכים הרוחניים, וטסים כמוהם מסוף העולם ועד סופו, היינו כי אין מעצור לרוחם ואין גבול לרגשי לבוחם, וכל קצות חבל לא ישפוקו להם. ושומעים מאחורי הפרגוד כמוהם, ר"ל לפעמים ע"י התגברות רוחם וכח דמיונם, יראו איזה השתלשלות במהלך הדברים העתידים וישמעו קול אופני הזמן מתלחשים דבר מה, אך תמונה ברורה לא יראו, כי אם קול ענות וישמעו כמו מאחורי הפרגוד, כי עבי הדמיונות יחשיכו בעדם. ואחרי כל אלה עוד הם טבועים בחמר הארצי כאחד האדם, כי כמוהם אוכלים ושותים ופרים ורבים, ומתים כמוהם. וכפ"י יש לנו פה ציור מאדם אשר ירצה לרומם רוחו ולהגביה כל דמיונו, אך גם לתאוותיו העזות לא יתן מעצור, והוא מרחף כל היום בין גברי שמים ובין תהום רבה, ובאחרית יפול בחסרונות הגופניות ומעשי בהמות ומת כמוהם.

(ג) נשים עין עתה על הסיפור שלנו מן אשמדאי, ונמצא בו כל הציור אשר מצאנו בברייתא דהגיגה על השדים, אך ביתר שאת ויתר עז, כי הוא הוצג לפנינו למלך על הרוחות. ואחרי ראינו כבר (אות ב') גבורתו בגוף וברוח, וגם תאוות העזה איך שותה יין רב מאד ונדרם וגם מהעסק עם הנשים, נעיר עוד על מליצה מחודדת ומושכלת אשר ניתנה בפיו, כי אחרי אשר אילן וביט נעקרו רק ע"י נגיעתו בהם, התחננה לו אלמנה אחת בל יגע באהלה דרך מהלכו, והוא נעתר לה וכפף קומתו, וע"י נשבר עצם מעצמיו, ויאמר היינו דכתיב ולשון רכה [של האלמנה] תשבר גרם. ועוד יותר נפלא כי הראה תקותו על חלקו לעו"הב. ע"ש ששאלוהו למה הוליד את הסומא תחוהה בדרך הישר [ר"ל שמדרכו להזיק ועכ"פ שלא לעשות טוב, כפי הפירוש הנכון של המהרש"א ד"ל] והשיב יען שמע כי הכריזו עליו ברקיע צדיק גמור הוא זה והעושה עמו חסד יזכה לחיי עו"הב. [כן הוא הפירוש הנכון, לא כמו שנראה מדברי המהרש"א ד"ל שפירש הזכיה לעו"הב מוסב על הצדיק ולא על אשמדאי, ולא נוכל לעקם את המכואר ונראה לעינים]. האמנם יש להשוב כי אמר כזה רק בעת היחה עליו שלשלת אשר חקוק עליה

ראותו אנשים שמחים בהכנסת כלה, ובששאלתו על זה השיב, זה הכעל ימות תוך שלשים יום ואשתו תצטרך להמחין על יבם קטן י"ג שנה. וכן שאלוהו למה שחק על מי שאמר לסנדלר כי יעשה לו מנעלים שמחיקימים שבע שנים, והשיב זה האיש לא יחיה עוד שבעה ימים ומבקש מנעלים על שבע שנים. ועוד שאלוהו למה שחק על קוסם קסמים, והשיב, הוא יושב על אוצר המלך אשר תחת כפות רגליו ולא ידע מנו. — וכל זה מורה על רוב חבונותו וגם ידיעתו בקסמים, וגם על ידיעתו את הדברים לפני צאתם לאור. את הכל ראה לבו מהנעשה על פני חוץ והוא מתרגז ושחק על הכלי העולם, רק אל נפשו לא יראה ולא יוכל לכבוש את יצרו ונכשל בחאוות של הפחותים מבני אדם. (ד) אכן יותר מושכלת עוד מליצת רז"ל במה שהוסיפו בסיפורם, איך יקבע ויקבש רוח רע כזה, ואמרו שדריה ליה [שלמה] לבניהו בן יהוידע, ויהיב ליה שולשילחא דחקיק עלה שם ועוקחא [טבעת] דחקיק עלה שם. נראה כי בעל רוח רעה כזה הוא רע לעצמו במה שהולך אחרי תאוותיו על דרך פחיתות וגנאן, וגם יכול להרע לזולתו במה שמדיחו מדרך הישר או גם במה שמוזק לו בגופו. ולמען לא יוכל להזיק לזולתו והיינו לבניהו, נתן שלמה בידו טבעת שחקיק עליו שם ה', עיד וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך (דברים כ"א) ואמרו על זה במדרש (ע' ילקוט שם) כשישראל עושים רצונו של מקום או"ה יראים מהם. וטבעת כזו כמו חותם על יד ימינו ואות כי הלכו בדת אלקית וגורלו לה' ולא לעזאזל, ועי"ז גם כל רוחות רעות שבעולם אינן מזוזות אותו ממקומו. אולם גם בעבור אשמדאי בעצמו למען ייטב את דרכו, ורוחו הרע לא יוכל למשול בו ברצונו, נתן שלמה בידו את השלשלת אשר גם עליה חקיק שם ה', ואם יעלה בידו כי יאסרהו בה, היינו במאסר הדת האלקית הרוחנית הנחונה ממקום קדוש, או ישיב אל לבו לאמר מה עשיתי, ותאוותיו החדלנה ושב ורפא לו — ובניהו הלך אליו והסב לו הרדמה, וכעת ההיא נתן עליו השלשלת ההיא, ואחרי הקיץ

שם ה', ואפשר לומר עוד כי גם בזה לא היתה כוונתו להטיב לעצמו, רק למנוע טוב מאחרים, והיינו למען לא יזכה אדם אחר לעיוהב ע"י שיעשה עם הסומא הצדיק חסד להראותו הדרך הישר, מיהר הוא ועשה זאת. — נראה עוד מה שסיפרו מדרכי חייו, איך שותה חמיר רק מים, ובכל יומא סליק לרקיעא וגמר מתיבתא דרקיעא ונחת לארעא וגמר מתיבתא דארעא, וזה הוא ג"כ כמו רמו שהוא חמיר ברוחו בין שמים וארץ בין דברים גבוהים ביותר ובין דברים שפלים ביותר, וכן כשבלע את שלמה אח"כ והשליכו ממנו אוחביה חד גפא ארקיעא וחד גפא אארעא. — וכשמצא הכאר מלא יין תחת המים אשר היו בו מלפנים, לא רצה לשתות מתחלה ואמר לץ היין הומה שכר וכל שונה בו לא יחכם, וכתיב ונות ויין ותירוש יקח לב. והנה כל פחדות היתה רק פן יהלוד שכלו ממנו לא פן יכשל בחטא. אך צמאנו הרב הכריחו לשתות את היין, ונשתכר ונדרם. ואחרי אמר בעצמו על נות כי יקח לב כמו היין, ראינוהו אח"כ בכל זה מתעולל עם גשי שלמה וחובע אותן בפה. וכל זה יורה על איש רב מאד בשכל וברוח אך גם תאוותו עזה מאד, והוא נלחם נגדה רק בשכלו הרב ולא יוכל לה, כי אין מעצור לרוחו הרעה, וכל זה ג"כ מעין הבריתא דחגיגה. — והאשכנזים יש להם ג"כ סיפור מליצי כזה על אדם מתחכם כסחרי הטבע והפילוסופיא אשר יקראוהו פֵּיִסְט, ורוח רעה שלו מעפֵּיסטא-פֵּעֵלֵס. והמשורר הגדול גאטעה העמידהו לעינינו במחזה נפלאה. — ולפי דעתי הסיפור הזה אצל רז"ל יש בו איזה דברי משל ומליצה צחים וגמרים יותר עוד מהסיפור של האשכנזים, וגם פועלים יותר על לב המכנים אותם, כמו זה שאשמדאי לא היה מתחכם בחכמות העולם לכד, אך גם כעין צופה ויודע כשומע מאחורי הפרגוד מה מכרזים על כל אדם ברקיע, ועי"ז מלעיג או בוכה על מפעלי בני אדם החושבים לעשות עניניהם בהשכל ודעת ובשמירה יתירה ומיתלים תועלת ממעשיהם אחרי זמן רב, או כי חרכה שמחתם על איזה מקרה טוב, ולא ידעו כי המות יקרמם עד מהרה. כה בכה בעת

מתרדמתו הרגיש כי נהפך לאיש אחר, ובניהו אמר שמא דמרר עלך, ר"ל מוסרות הדת הן עתה עליך והן ימנעוך מהרע עוד. — ובמצב כזה היה זמן רב, ולא היה יכול לעשות רע מאומה. אך כאשר שאלהו שלמה אח"כ מאי רבותייכו מינן, אמר לו שקול ישלשילתא מינאי והב לי עוקתך, הסרת השלשלת ממנו גורמת כי ישוב ויהיה פרא אדם ידו בכל, ולקוחת הטבעת מיד שלמה, היינו כי יסיר גם הוא (שלמה) מעליו חותם הדת והאמונה בה', ואז יראה לו גבורתו. וכאשר נפתה המלך החכם לזה, נבלע מרות רעה ונשלך אח"כ סמנו למרחק רב, עד כי לא הכיר עוד מקומו ומצבו. — ואח"כ חזרו והראו לאשמדאי השלשלת והטבעת ואז חיש גו ויעף. — ומכל הרעיונות והמשלים האלה נכנה כל הסיפור שם, ונחשבו בו דמיונות וענינים הגומרים להציגו על מכונו. ונראה בו מלחמה גדולה של היצר הרע עם רוב גבורתו, אם ישכון עוד אצל איש מתחכם הרבה ואובד דרך, כמו אלישע בן אבויה, יגדלו הדת האלקית אשר מפניה יחילו אימים, והיא חדרה בו וחכבשהו.

(ה) ואחרי נעיון עוד יותר נמצא כי מקור הראשון לסיפור זה היחה חכונת המלך שלמה בעצמו וקורות חייו. עליו סופר מימי נעוריו מחללת זמן מלכותו, כי אהב את ה' ללכת בחקות דוד אביו. ובמראה יילה שאל מאת ה' לב שומע לשפוט את עמו להבין בין טוב לרע, וייתב הדבר בעיני ה' ויתן לו לב חכם ונבון אשר כמהו לא היה וגו'. ויותר מאשר ישאל נתן לו גם עושר גם כבוד (מ"א ג'). וחרב חכמתו מכל אדם וידבר שלשת אלפים משל ויהי ישירו חמשה ואלף. וגם בטבעי הבריאה התחכם מאד מן הארז אשר בלבנון עד האזוב, וגם בכע"חי כהמה ועוף רמש ודגים (שם). ויחסו לו כבר באגדות, הממשלה על כל השרים ורוחות, עיין מיר (שמות פ"ל) וכמה רוחות ושרים כבש שלמה. ועוד (במדבר פ"א) עד שלא חטא שלמה היה מושל על השרים, כיון שכנה ביה"מק וכל המעשה של אשמדאי וכיון שחטא מרד אשמדאי ולאחר שחזר למלכותו פחדו עליו, והביא ששים גבורים שהיו משמרים את מטתו

הרד" הנה מטתו שלשלמה וגו' מפחד בלילות שהיה מתפחד מן הרוחות ע"כ. ומבואר ממדרש זה איחור זמן חיבורו שכבר ראה הכותב הסיפור כלו בתלמוד בבלי שלפנינו ועליו מצוין בקצרה, וכל המעשה של אשמדאי כו', והסיום כששים גבורים ובמקרא הנה מטתו שלשלמה הוא ג"כ בעצמו סיום הגדה הארוכה של אשמדאי רפ"ו דגיטין. ובמ"כ שם העיר, במדרש חזית וקהלת לא גרס ליה ע"כ. ר"ל שכל הקודם שם במדרש (במדבר פ"א) נמצא ג"כ במדרש חזית [והוא על ש"הש] ובמדרש קהלת רק מן כיון שבנה ביה"מק וכו' לא נמצא שם ושם, וזה בעבור שהמדרשי' ההם הם מוקדמים בזמן ולא ראו עוד כותביהם אגדה הבבליה שלפנינו. — והנה הניחו להם הקרטונים למאמר קיים כי הרבות החכונה והעומק בחכמות העולם הוא מסוכן עפ"י רוב למהלך הצדק של האדם, כי יגרום לו לפנות לבו אל האות העולם ולתענוגי החיים. לזלא האמונה החזקה בה' והמשען בדה אלקית אשר חשים מעצור להמיות לבו ולרדשי חמדותיו. וכן ניצל המלך החכם מכל אדם ג"כ כפי רוחב לבו ורוב ידיעותיו בעניני העולם ותענוגיו, רק ע"י יראתו הקודמת לחכמתו, כי הוא היה השואל מעם ה' לב מבין ויעתר לו לזה, ויתן לו חכמה רבה והוא אהב את ה', וע"י אהבתו זאת את ה', משל בכל הרעיונות המדיחים את האדם להלכד ברשת התאוות. וכל זה היה מקור לאגדות כי משל על רוחות רעות ושרים והם המזיקים את האדם. והנה חללת האגדה מאשמדאי היא ממש כעין חללת הסיפור משלמה, כי ע"י שלשלת האמונה אשר עליה חקוק שם ה', לא היה ביכולתו עוד לפעול רע. אך לעת זקנתו נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלקים אחרים ולא היה לבבו שלם עם ה' כלכב דוד אביו (מ"א י"א). שלשלת הדת האמתית הוסרה מנו ואין רסן עוד לתאוותיו. ועבודות אלקים אחרים היו חושיות מאד כפי הנודע, הן הן המעוררות עוד את החושים לכל נגות ופחיתות, ורוח רע הגדיל ממשלתו בלב, והנה האשמדאי מצא קן לו בקרב. כל חכמותיו וידיעותיו נתהפכו לו לפוקה ולמכשול להדיחתו מדרך הטוב והישר. וכפי זה יש לנו כבר

בו ואיננו ולא יכירנו עוד מקומו. והוסיפו עוד בבבלי, כי בעת ההיא שהיה מחזר על הפתחים ואמר אני קהלת הייתי מלך, בא גם אצל הסנהדרין ואמר בן, ולא האמינו לו, דילאחרי נודע רוס לבבו מקודם ודרכי חייו בתענוגים רבים, והוא בא עתה אל הסנהדרין בדמות עני ועניו וצנוע ומסתפק במיעוטו, כי אז שב כבר לדרכו הטוב, לא רצו להאמין כי זה הוא המלך. ויש לצרף להולדות סיפור זה כמה שנודע מדרך מלכי קדם שלפעמים מעלימים עצמם על איזה זמן והולכים לבדם בין המון העם בכגדים קרועים למען ישמעו מה ידברו עליהם ועל ארחות ממשלחם, ויחסו כזה ג"כ לשלמה המלך היותר חכם. — אכן אחרי הראו לו היועצים עור הפעם שלשלת האמונה וטבעת הדת, פרח רוח הרע ממנו, ושוב הכירו בו שלמה הראשון. וכל זה לדעת מאן דאמר כי שלמה היה מלך והדיוט ומלך. ובמ"ר (פי אני קהלת) מוסיף, חכם וטפש וחכם, וזו ראייה לדברינו כי בעת שהוסר ממלכותו היה אז טיפש, וזהו כה שספרו בתלמוד בבלי כי הוסרה שלשלת האמונה ממנו ואז נהפכה חכמתו לטפשות, כי הטתחו מנחב הצדק. ועוד סיוע לדברינו על כוונה הראשונה של אגדה זו כי היא על שלמה בעצמו. ע"י מ"ר (שמות פ"ל) ראה, שלמה המלך היאך נחפש במצודה שנאמר לוכד חכמים בערמם (איוב ה') וכמה רוחות ושרים כבש שלמה ולבסוף נלכד בקונתו והתחיל מפחד מן הרוחות כו', והיו הרוחות בתחלה מתבעתות מפניו ולבסוף התחיל מפחד מפניהם ע"כ.

(ו) כבר ראינו (אות ב') כי החזיקו בימי רז"ל הבבליים, איזה מכני אדם ממש לשדים, והיינו אם ראו מהם איזה מלאכה או שמעו מהם איזה דברים אשר לא ראו ולא שמעו כפי ההרגל מכני אדם פשוטים מכלי יכולת לעשות ולדבר כמותם. והיו נקראים בשמות עבריים של בני אדם. ועתה נראה עוד כי יש בני אדם ממש הנחשבים להם לשדים ג"כ ע"י מעשיהם הזרים והמפליאים, ונקראים בשמות הראויים לשדים (ב"ב רפ"ה) אמר רבנ"ח לדידי חזי הורמין בר לילית כי קא רהיט אקופי דשורא (על שני התומה) דמחזא, ורהיט פרשא כי רכיב חיותא, מחתאי, ולא יכול ליה. וימנא הוו מסרגין ליה חרתי כודנייחא

במלך זה המפואר בחכמתו מכל אדם, כעין דוגמא ראשונה מסיפור האשכנזים על המסתחבם פויסט ורוחו הרע מעפייסטאפעלעס אשר זכרנו למעלה (אות ג.) וההבדל בין שלמה הראשון אשר היה אוהב את ה' וכן שלמה האחרון אשר סר מדת אלקות ומדרך הישר, היה גדול כ"כ כאילו השלך הראשון ממקומו אל מרחק רב. ומספר ה' פרסה בגמרא הוא ממספרים הנהוגים בלשון גזומא (ע"ש) וכן מצינו ממש בלשון זו בעצמו שאמרו פה על אשמדאי דפתקיה לשלמה ה' פרסה, ג"כ במקום אחר: פתקיה [אליהו למסור אתה] ה' פרסה. ע"י י"ז ב"ן. ואחרי הוסר אז ג"כ ממלכותו, הוסיפו רז"ל, על ההיא שעמא אמר שלמה מה יחרון לאדם בכל עמלו וכו' והיה מחזר על הפתחים, כל היכא דמטא אמר אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים. ובעבור כי במקרא כתוב לעת זקנתו נשיו הטו את לבבו, לכן העמידו ג"כ הסרת השלשלת מאשמדאי לסוף מלכותיה דשלמה. האמנם בגמרא שלפנינו נחסרו שלש טלות הללו. אך בילקוט (מ"א רמז קכ"ב) נמצאות על נכון. והרש"א בחירושי אגדות מוכיח מתוך קושייתו שם, כי נעשה כל זה בסוף מלכותו, ולא ידע כי מבואר כן בילקוט. — והנה במקרא נזכר ג"כ בסמוך, אחרי הטו נשיו את לבבו, מצב הרע של מלכותו בסוף ימיו, כי הקים ה' לשטן לו את הדר האדומי, וכן רוזן בן אלידע מרמשק, ואח השלישי אשר קרע את הממלכה, ירבעם בן נבט (מ"א י"ח). ולא נכתב שם אם בעת הרעה ההיא ישב שלמה עוד על כסא מלכותו בירושלים, או כי ברח אז מירושלים ואח"כ שב שמה. וכבר נשאר המאמר האגדי בא"י, כי שלמה בעצמו לא היה עוד שם רק מלאך ירד ברמות שלמה וישב על כסאו ושלמה היה מחזר על הפתחים ואמר אני על כסא ושלמה נ"כ כי שלמה היה מחזר על פתחי קהלת הייתי מלך (מ"ר רוח פסוק גשי הלום). וכפי אגדה של בבליים לא מלאך רק רוח רעה (הוא אשמדאי) ישב לו על כסאו. ורק בזה ישוו לבעלי א"י באשר יאמרו נ"כ כי שלמה היה מחזר על פתחי ישראל וכו'. — וכל זה יורה על הרעיון הראשי, כי שלמה האחרון לעת זקנתו לא היה עוד שלמה הראשון ולא הכירוהו עוד אדם, כי רוח רעה עברה

וכבר הראינו (סוף אות ה') כי ממדרש זה יש ללמוד ג"כ שבעת שנפל שלמה מגדולתו נפל אז ג"כ מיקרת חכמתו, ורוח הרע בקרבו עשה אותו לטפש, מסכים לדעתנו בסיפור אשמדאי. אך צריכים אנו להפריד הזמנים, היינו בעת שהיה מחור על הפתחים ואמר אני שלמה, שב כבר לחכמתו והטיב את דרכו מבלי אשר האמינו לו עוד, רק אזיה זמן אח"כ האמינו לו והשיבוהו למלכותו, ולדעת קצת לא שב עוד למלכותו כנוכר. ורז"ל כפי דרכי סיפוריהם צירפו הזמנים, היינו כמה שאמרו שבעת שהיה מחור על הפתחים היה מלאך או שר יושב במקומו על הכסא. — והוסיפו עוד לספר ממצבו השפל בימי עניו. ע' מדרש רות (פ' גשי הלום). והיה מחור שלמה על פתחי ישראל ואומר אני קהלל בן דוד הייתי מלך על ישראל בירושלים. מה היתה אשה אחת עושה, היתה נותנת לפניו קערה של גריסים ומכה אותו בקנה על ראשו ואומרת לו ולא שלמה יושב על כסאו ואתה אומר אני שלמה מלך ישראל ע"כ. — וגם בתרגום הארמי על הייתי מלך, דהוית מלקדמין. — וכפי הערה זו שבמקרא ההוא יכוין כבר לסיפור הנודע אז על שלמה איך ירד מכסאו פעם אחת והיה במצב רע, נקל עתה ג"כ לפרש שחי המלות שדה ושדות (קהלל ב' ה') שהן ממש כפשוטן, ור"ל שגם סיפור זה היה נודע כבר משלמה איך היה מושל על השדים בימי גדולתו, וכפי שהעירו ג"כ בעלי אגדה בכבל על זה המקרא. אך בהפרש, שלדעתנו כוון הכתוב על בני אדם שהראו מלאכות ותחבולות מתמיהות, ואותם קראו אז שידות וגם חשבוים כן, ועל דרך שחשבוים כן כוון מאוחר (ע' אות הקודם). ובעלי תחבולות כאלה היו מראים לרבים מלאכתם הנפלאה באחיזת עינים וסחרי סגולות הטבע, כאשר נמצאים עוד היום, והרואים מתענגים בהם. והוא אשר אמר שם עשיתי לי שרים ושרות [ר"ל הוורעים לשעשע את שומעיהם בקולם הערב] ותענוגות בני אדם, שדה ושדות, ר"ל איש בעל רוח המכיא להשחוממות בתחבולות ואחיזת עינים שלו, ועמו עוד חברת אנשים כאלה אשר למדו ממנו ועשו כמהו. וקראם בלשון

(ג'מנים לו שחי פרדות) וקיימן אחרי גישרי דנהר רונג, ושואר (ורלג) מהאי להאי ומהאי להאי ונקיטתרי מונג דחכרא בידיה ומוריק מהאי להאי ומהאי להאי ולא נטפתח ניטופתח לארעא כו' ושמעו ביה מלכותא וקטליה ע"כ. פירש רש"ם שהיה אותו שר מאדם הבא על השירה והיה דר בין אנשים, ע"כ. והנה זה המדלג בפרדות ועושה מלאכה בכוסות מלאים מכלי שפוך טיפה מהם, הוא מאלה אשר אנו רואים עוד היום קלי המרוץ על הסוסים ועושים ג"כ מלאכות נפלאות כאלה. וביחוד נמצאים כאלה עוד היום בארץ פרס, אשר שם בעיר מחוזא ראה רבה בביח זה המדלג. ומפני זרות מלאכתו המכביה להשחוממות היה נקרא בשם של הורמין (ע"ש) הידוע למלאך נשגב אצל הפרסיים ממונה על המזיקים, ובר לילית והיא שידה מצויינת בתלמוד, והחשבוה ג"כ לשד ממש, והראתי במקום אחר כי כל סיפורי רבב"ח (שם) אינם דרך מליצה ומשל כאשר רצו רוב המפרשים לכאר, רק כפשוטם ממש, כפי דרך סיפורי הנוסעים בימים ההם, ואחרי העיון בהם, רובם היו ממש במציאות. ואכ"מ.

(ז) גראוי להעיר פה עוד, כי האגדה ההיא שהיתה מפורסמת בימי בעלי המדרש והתלמוד בא"י ובבבל, כי שלמה המלך הורד בסוף ימיו מגדולתו, ומכסא ממלכתו, והיה במצב רע ושפל מאד, היתה לענ"ד נודעת עוד כבר כזמן כתיבת ספר קהלל, אשר בראשו נתיחס לבן דוד מלך בירושלים, ואמר אח"כ (א' רב) אני קהלל הייתי מלך על ישראל בירושלים, כאילו מכאר שבעת איננו עוד מלך. ועל דבר הזה לא העירו עוד החכמים הדורשים בספרי חנ"ך. אכן במדרש השניחו על זה היטב, רק כפי דעתם ששלמה בעצמו אמר זה, וזה לשונו. אני קהלל הייתי מלך, הוינא כד הוינא וכדו לית אנא מירי כו'. ג' עולמות ראה בחייו ר' יודן ור' איניא ר' יודן אמר מלך והדיוט ומלך חכם טיפש וחכם וכו' ומאי טעמא את הבל ראיתי בימי הכלל, לית בר נש מחני אונקי ידידיה (מספר צרותיו) אלא בשעת רוחיה, ר' איניא אמר הדיוט מלך והדיוט טיפש חכם וטיפש כו' מ"ט אני קהלל הייתי כו' ע"כ.

נקבות, בעבור הרוחות אשר על ידן יעשו מלאכתם הורה, או שכוונתו על נשים כאלה בעלות רוחות זרות ומפליאות את הרואים.

(ח) ובאיה מקומות בתלמוד בבלי נראה עוד כי יש שדים ורוחות רעות מבני אדם שמתו, ואחרי מותם, רוחו' שלהם הם השדים ושטים בעולם. ע' ערוך (ערך כרמשא) ז"ל: בפ' ע"פ בגמרא לא יפחתו לו, אמרה ליה שידתין לברה אידהר מכרומשא פירוש חרמוס סלבט"יקו ע"כ. ובמוסף כתב על זה: לא מצאתי זה בגמרא, ע"כ. והוא הוטעה רק ע"י המגיה הקודם לו שעייין רק בגמרא הסמוכה לציון לא יפחתו לו ורשם דף ק"י, ושם לא נמצא כי אם להלאה (דף ק"א רע"ב) והוא עוד מגמרא הארוכה המצויינת על המשנה דלא יפחתו לו. ויש שם שינויים וז"ל אמרה ליה שידא לברה פירחי נפשך (התעופפי עצמך כלומר השמרי) מכרומשא דאיהו דקטיל לאבוך וקטיל לדירה ע"כ. נראה שבניקום לדירה צ"ל לדירי או לדירה ור"ל לה לעצמה, והיינו לאומרת כן לבנה, שהאומר מדבר מעצמו לפעמים בלשון נסתר כמו שנמצא אומר על עצמו „ההוא גברא“ כמה פעמים בתלמוד. והפירוש הפשוט נראה שהשידה ההיא היתה מבני אדם, ובעלה וגם היא מחו ע"י שאכלו כרומשא שהיה מזיק להם, ונעשו שניהם שדים וזכר ונקבה, ואמרה היא לבנה שיהיה נשמר מלאכול ירק זה שלא ימות גם הוא ממנו. וכפי פירוש הערוך שהוא חורמוס סלבט"יקו ר"ל של יער, גרע היטב הטעם מפני מה הוא מזיק כ"כ לאדם, ע' ערך חרמוס מה שמביא הערוך מגמרא דביצה (כ"ד ב') ששולקין אותו שבע פעמים קודם שאוכלין אותו. וכיוסף כתב שם שהוא מין קטניות מר. וידוע כי השבו כבר את הקטניות לקשים להתעכל, ולכן התורמים הוה מזיק לאדם אם אוכל מאתו ויכול להמיתו. — ואפשר עוד לפרש שהשידה הזאת לא היתה מבני אדם רק ג"כ משדים, ובכל זה מזה עם בעלה ע"י שאכלו חורמוס והזיק להם, כי הם אוכלים ושותים כבני אדם ומתים כבני אדם כנוכר, ועל כן זיק להם ג"כ במאכל מה שמזיק לבני אדם.

Erech Milin.

וע' ברכות (י"ח ב') מעשה בחסיד אחד שהקניטו אשתו בער"ה והלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו ואמרה הדא לחברתה בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגור, אמרה לה איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים וכי' ומכאור שהרוחות הן מבני אדם הנקברים, והן שטות מקבריהם בעולם ושומעות מאחורי הפרגור מה שמכריזין בשמים, כבריחא דחגיגה (ט"ז א'), וכן שמע אשמדאי הכרוזים בשמים. (ע' אות א' וב'). והנה רעיון זה הוא ישן נושן היינו שיש על בית הקברות רוחות של מתים הנקברים שם והם מתלוצצים בשיחתם על בני אדם הכאים שם, על דרך שהתלוצץ אשמדאי על בני אדם, כמה ששמע מאחורי הפרגור דברים קרובים לבא על בנ"א, והם לא ידעו ומהכילים בשמחתם כאילו חמשך זמן רב. (ע' סוף אות ג'). ובסנהדרין (ס"ה ב') ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה, ע"כ. ומכאור ג"כ כמקרא (ישעיה ס"ה ד') היושבים בקברים פירשי' שתשרה עליהם רוח טומאה של שדים. ע"כ. וכעין זה בראב"ע. וכן מסכים שם גיונינוס בתחלת פירושו, אעפ"י שאח"כ פירש בדרך אחר. אכן המאוחר ממנו היטציג מסכים ממש לפירשי', ומביא שם מן מטיאוס (ח' י"ח) ופעלי שלוחיהם (ט"ז ט"ז), שהיחה כוונתם לקבל הרוחות אל קרבם או לדעת מהם דבר מה. — ועוד זאת מצינו כי רוחות כאלה של בית הקברות מתעים ג"כ את האדם בלעגם עליו, עד שנעשה שוטה ומשוגע. ע' חגיגה (ג' ב') איהו שוטה זה הלן בבית הקברות, ובתוספות שם בשם הירושלמי, לן כב"הק, לשדים. וגודע עוד היום מן הערביאים כי יפחדו מאיש משוגע רק בעבור יחשבו כי רוח שורה עליו. — ולפעמים יוכלו הרוחות של ב"הק להביא את האדם לידי סכנה, ולכן דמו בראשו מי שלן שם (גדה י"ז א'), ולפ"י קשה על הא דברכות (י"ח ב') איך נקרא זה חסיד שלן בבית הקברות, והרי נקרא דורש על המתים, ועכ"פ הוא חסיד שוטה? ונראה שלכן הוסיפו שם כסיפור

שהקניטתו אשתו, ור"ל רק מהכרח עשה כן. ועדיין צ"ע כי מכאור שם שהלך בעצמו עוד אחר שנה ואחר שנחיים ללון שמה. — ועפי' כל הנוכר עד כה פירשתי לשומעים ממני ביאור ספק איוב, את המקראות הקשים בתחלת פרשה י"ז. רוחי חבלה, שרש חבל מורה בערכית סכלות ושגעון. ע' גיוניוס שורש זה. ומוה פירשתי, כי אל אל האמר נשאתי לא אחבול (איוב ל"ד ל"א). ימי נזעכו. אין ענין לאמר על זמן ימים כי יכבו, רק ג"כ מלשון ערבי, ים הוראתו מהלך ומגמת הרעיונות. ע' פרייטאג. וכן פירשתי ימי עברו (ר"ל חלפו) זמתי נחקו וגו' (בפרשה זו פסוק י"א). נזעכו כמו נדעכו כאשר יאמרו כל המבארים, אך לא מענין כיבוי לבד, רק עיקר הוראתו העתקת דבר ממקומו, וכן הוראת ז"ה בלשון ערבי, כלומר החיית עם נקודה על ראשה היא לרוב כמו אות כ עברית. ומוה פירשתי ג"כ בלשון נדעכו ממקום (איוב ו'), ר"ל בעת יזורב הקרח יעחקו חחלה המים ממקוםם וילפתו ארחות דרכם ואח"ז יעלו בתהו ויאבדו. ונראה הוראת דעך בעברית על כיבוי נר ג"כ מוה, כי כאשר נעתקה פתילת השמן ממקומה חככה. — קברים לי, כיכ רוחי נשתתה ונשתגע ומהלך הישר של רעיוני נעתק ממקומו, עד כי נעשיתי כאילו קברים בסביבות, ומהירות אשר שמה, נסכלתי ונחתתי. אם לא התלים עמדי. מן הצרות של איוב היתה ג"כ, כי שחקו ולענו עליו צעירים לימים. וגם ממכיריו שהיו עמו ע"ש (י"ט) גם עוילים מאסו כי וגו' תעבוני כל מתי סודי וגו' ועוד (ל') ועתה שחקו עלי צעירים וגו' על ימין פרח יקומ. ועוד (י"ז) בחרפה הכו לחיי יחד עלי יתמלאון. — ומביא פה לראיה שקברים סביבותיו, שהרי עמדו התולים ר"ל מהתלים ולועגים עליו, והם הרוחות שבקברים שמתעים את רוחו ומעתיקים מהלכי רעיוניו. התולים כמו הותלים, פעול במקום פועל ע"ד שקראו ר"ל חלוצה במקום חולצת. ופה אחו משקל זה לחיווק, שם מפשט על הרוחות אשר כל מלאכתם בהחולי בני אדם. ובהמרותם תלן עיני. עיני חראה תמיד אותם המסרים את רוחי ומעבירים אותי על דעת. ונציג פה המקראות עם העתקתם כפי פירושו.

רוחי חבלה
ימי נזעכו
קברים לי
אם לא התלים עמדי
ובהמרותם תלן עיני
(ט) ונשאר עוד לבאר מקור השם של אשמדאי
הוראתו. ואין ספק אצלי שהיא כפשוטה ארמית
משרש שמד כמו להשמדה ולהוכרה עד סופא
(דניאל ז' כ"ו), ואות א' בראש על משקל אפעל
ור"ל המשחית ומשמיד, וזה כמו שנקראו השדים
ג"כ מויקים. ואותיות א' ו' בסוף הוא לסיומן הרבים,
ויחבן בעבור שהוא שר וראש למשמידים נקרא כן
בלשון רבים, דרך כבוד לו כאילו כלם כלולים בו.
ורק עדין נבין מה שאמרו (פסחים ק"א) מלכא
איברי מויק לא איברי, ר"ל שהוא רק מלך על
המשמידים ומויקים ולא בעצמו מויק. אולם גם זה
רק דעת קצת חכמים, כי במקום אחר (רפ"ז דנטיין)
נראה גם בעצמו למויק, ומשתעשע בהויק לבני אדם. —
ומ"ש בוקסטארף בערך זה בשם מומר אחד כי
אשמדאי נקרא בלשון אישבו (עקעטיי־פעל), יחבן
שטעה במה שראה (פסחים ק"א) אשמדאי מלכא
דשידי ממונה אכולהו זוגי, וחשב כי זוגי היינו איש
ואשתו כמו שקורין בן האחרונים בשטרי הנשואין,
והוא מלשון מווגן ויוגים. ובאמה הפירוש שם על כל
מספר שיוכל להתחלק להצאים שוים וישארו החצאים
עוד מספרים שלמים כמו ב' ד' ו' וכו', וכנגד זה
מספר בלתי זוגי כמו א' ג' ה' וכו', (כל"א געראדע
אונד אונגעראדע צאהלען). — וע"ש בניטין (רפ"ז)
איך הכירו את אשמדאי כשהיה מולך בדמות שלמה,
ע"י שבדקו ברגליו וראו כי לבוש חמיר באנפלאות
ואינו בא לשכב יחף. ופירשי' בדקו בכרעיה שרגליו
של שר דומות לשל חרנגול ע"כ. ומתחלה היה
לפלא בעיני, מאין לו זאת, עד שמצאתי מה שאמרו
(ברכות ו' א') האי מאן דבעי למידע להו (למויקים)
לייתי קטמא נהילא ונהדר אפורייה וכצפרא חזי
כי כרעא דחרנגולא. ע"כ. ואפשר שיהיו להם רגלי

הלכנו בדרך הנמשך אל מקום ההר המקיף את הבקעה אשר שם נראה נהר — אל — קאסימייה (באותיות רומיות כפי הנרשם בתחלה). על החוף הגבוה הדרומי של הנהר הזה להגל ההר, יעמוד קהאן הנקרא אל — קאסימייה, אשר אליו הגענו אחרי שעה שבעים עם ג' רבעי שעה. בנין ישן וחרב, והוא בכל זה מיושב עתה מבני אדם. ובמכתב עתי של דייטש-מארגענלאַנדרישען געוועללשאַפֿט משנת 850 (כרך ד' צד שכ"ח) כתב נוסע חדש, מעבר השני לגשר (על נהר לעאנטעס) יעמוד על חוף הגבוה של סלעים קהאן אל — קאסימייה. הנחנו אותו לצד שמאל. וצור העיר הישנה הנחנו לצד ימין מהדרך ע"כ. — ועוד אצל ראבינו (צד 688) הנהר ישלו במקום הזה עומק רב. ורחבו כמו שליש של נהר ירדן במקום הסמוך למעלה מים טבריה. והוא הולך בעקלקלות הרבה בדרך רחב של שדות עד שנופל לים, ושמו קאסימיא (והוראתו חלוקה) וקרוב שנקרא כן בעבור שמנביל ומחלק שם המחוזות ע"כ. ובהערה, בעבור שמחלק מחוז צפת מן ציידא. והוא הולך ג"כ בין הר לבנון ואנטילבנון, ודוחק עצמו דרך עמק צר של הר לבנון בקצה הדרומי ושם נופל לים. ע"כ. — ועוד (צד 687) כפי המורגל בפי חוקרי המקומות, נהר זה הוא בעצמו נהר לעאנטעס של הסופרים הקרמונים ע"כ. ודע כי ראזענמיללער על הקרמוניות של ישראל (כרך ב' ח"א צד ד') יקרא נהר זה קאסמיא בלי יו"ד אחר הסמך. וכן בעל תבואות הארץ (דף ל"ה ע"א) יקראו ואדי חאסמיא. וכן יקראו ראבינואן בעצמו במפתחות שלו, אלקסמיה באותיות ערביות. והנה חניתא עיליתא הוא הקהאן הגבוה הדרומי של הנהר הזה, ונקרא כן מקום תחנות של העוברים ושבים הקונים שם כדי מחיתם ונקרא בלשון עברי חנות ובלשון ערבי חאן, ה עם נקודה בראשה קוראים קהאן. — והיה שם חאן כזה גם למטה הנקרא חניתא ארעיתא. ומכלי הצטרך להניח בחוספתא קאסמיא במקום אשמיא, נאמר כי הוסיפו לפעמים אות ק בראש תיבה וכיחוד אם מתחלת באות א'. (ע' סליקום וקסליקום ואדור). ובעל תבואות הארץ יקראו עוד חאסמיא. ואות ח'

הרנגול בשביל שהוא נודע לשטוף בומה, וגם על אשמדאי נאמר סימן זה בשעה שהיה פרוץ בומה אצל הנשים הרבות של המלך. וכעין זה יחסו משלי היונים אל הפוינעס וסאטירעס (מיני שדים ולצים אצלם) רגלי שעירים וקרנים בראשם, והם ג"כ בעלי תאווה מאד.

(י) ודע כי סיפור זה הבבלי של תכונת אשמדאי הסב בזמן מאוחר הרבה אחרי סידור תלמוד בבלי, לסיפורים והויות של אשמדאי המלך, אצל סופרים היונים של מלכות ביסאנץ, וגם אצל הערביאים. ונמצא ג"כ סיפור בדוי בלשון עברי על אשמדאי ועל בחו שנשאת לאחד מבני אדם וילדה ממנו בן ותקראוהו שלמה כשם המלך בן דוד. ואחרי כן עבר חתן אשמדאי את שבוטחו נגד אשתו ויעזוב אותה וישב לביתו. ולימים רבים הלכה אל עירו למען השיבהו אל מקומה ולא אבה, ותחנקוהו, והכריחה את אנשי העדה באיומים פן המיתם כלם, להשיב עליהם את בנה לנשיא וכן עשו. יעו"ש באריכות. ונרפס סיפור זה בוויניציאה שנת ש"ד ובחוב עליו בראשו, מעשה של ירושלמי שהעתיק ר' אברהם מימון ז"ל בליהק ע"כ. ואח"כ הרפיסו וואגענזייל בשנת 1719 למספרם, עם העתקה רומית. ושם נוסף עוד בראש, אחרי "בליהק" שתי המלות "מלשון ערבי". וברור הוא למעיין במחברת זאת שאיננה מועתקת כלל רק נכתבה מתחלה בעברית. וגם לא נחיסדה עכ"פ מר' אברהם בן הרמב"ם ז"ל, שהחכם היקר הזה לא בלה זמנו בהויות בדויות כאלה, שאין בהן אף שום משל ומליצה או איזה מוסר. (Asimieh - Kasimieh - Fluss u. Gegend in der Nähe von Tyrus).

אשמיא

בחוספתא (רפ"ד דשביעית) עיירות האסורות בחתום צור (ר"ל שנחשבות לאיי ונהוגות ככל האיסורי הנהוגים בא"י) שנג' ובצת ופומא ציבא וחניתא עיליתא וחניתא ארעיתא דאשמיא ע"כ. ובירושלמי (פ"ב דרמאי) נאמר זה בשניונים, וחסר שמה שם זה אשמיא. ג"ל שהוא הנהר והבכר שרשמתי. ע' נסיעת ראבינואן עט שמיר לא"י (ח"ג צד 685). נסענו כשעה ששית כשפת הים אשר מצור לצידון. אחר חצי שעה